

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАКЛАДІВ КУЛЬТУРИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Заячук О.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Проаналізовано компонентну структуру закладів сфери культури, сучасний стан та просторові проблеми. Охарактеризовано мережі бібліотек, закладів культури клубного типу, музеїв, кінотеатрів та кінозалів тощо. Розглянуто основні функції закладів культури та територіальні відмінності в їх функціонуванні. Розраховано коефіцієнт локалізації та коефіцієнт концентрації закладів культури Чернівецької області, здійснено типізацію адміністративних районів за даними показниками. Виявлено тенденції розвитку системи культури Чернівецької області негативного характеру зменшення кількості закладів, незадовільне технічне оснащення, недостатнє фінансування.

Ключові слова: сфера культури, територіальна організація сфери культури, культурно-освітні, культурно-виховні та культурно-розважальні заклади.

Вступ. Вихід України на світовий інформаційно-культурний простір об'єктивно спонукає до збереження духовних цінностей нації. Кожне покоління робить свій вибір, шукає свої засоби виховання соціально активної, творчої особистості. Неможливо побудувати майбутнє без урахування традицій попередників, які забезпечують успадкування цінностей. Зневажливе ставлення до культурної спадщини призводить до порушення спадкоємності у розвитку суспільства і культури, до втрати духовних надбань народу. Процес культурного виховання забезпечується закладами системи культури, кількість яких на сьогодні в Україні скорочується, їх матеріальне становище погіршується, а відтак поширювати й доносити до наступних поколінь наші віковічні надбання стає все важче й важче.

Мета і завдання дослідження. Проаналізувати основні тенденції мережі закладів культури Чернівецької області, виявити просторові відмінності їх функціонування. Розглянути та проаналізувати показники забезпеченості населення закладами культури, коефіцієнти територіальної концентрації та локалізації закладів культури за типами.

Основний зміст. Культурні запити населення задовольняють культурно-мистецькі заклади, діяльність яких спрямована на розвиток особистості та розкриття особистісного потенціалу. Основними функціями закладів культури є освітня, виховна та пізнавальна. Відповідно до них заклади культури можемо поділити на дві групи: культурно-освітні та культурно-виховні або ж культурно-розважальні. До першої належать такі, що безпосередньо залучені до освітньо-виховного процесу – бібліотеки, музеї, театри, позашкільні заклади естетичного виховання і дозвілля дітей та юнацтва, театри, заклади культури клубного типу. Другу групу представляють заклади, що мають опосередковане відношення до освітньо-виховного

процесу, мало пов'язані з освітніми установами – демонстратори фільмів, організації телебачення та радіомовлення, парки культури та відпочинку.

Бібліотечна мережа Чернівецької області нараховує 404 книгозбірень, що об'єднані в 12 централізованих бібліотечних систем. Серед загальної кількості 345 бібліотек-філіалів функціонують у сільській місцевості, відповідно 59 – у містах, 15 дитячих бібліотек. Найбільша кількість бібліотек у Сторожинецькому (46), Кіцманському (41) та Новоселицькому (38) районах. Мережа бібліотек у Чернівецькій області з кожним роком в середньому скорочується на 4-5 одиниць, що становить 1%. Пересічнообласний коефіцієнт забезпеченості населення книжковим фондом на 100 осіб становить 663 примірники. Найвищі показники забезпеченості у Путильському, Хотинському та Заставнівському районах – 974, 923 та 921 примірників відповідно (див. рис. 1).

На базі бібліотек-філій функціонує низка бібліотечних об'єднань – бібліотеки-музеї (14), бібліотеки-центри духовного відродження (7), центри естетичного виховання (4), народознавства і краєзнавства (26), краєзнавчі кімнати та кутки (32), бібліотеки-центри дозвілля молоді (23), бібліотеки-центри правового виховання молоді (4), бібліотеки-центри громадських зв'язків (9), бібліотеки-центри екологічної освіти (9), обслуговування національних меншин (4), бібліотека-центр соціальної адаптації (1), інформаційної підтримки освіти (13), бібліотека-театр книги (3).

Загальний книжковий фонд книгозбірень складає 6,0 млн. примірників (3,7 – у сільських та 2,3 млн. прим. у міських бібліотеках). Структура бібліотечного фонду за мовами на 1.01.13. р. становила: 51,1% - українською, 43,9% - російською, 4,1% - молдавською, 0,8% – румунською та 0,2 % – іншими мовами. Книжковий фонд бібліотек міста Чернівці становить 663,6 тис. примірників (10,5% від загальної кількості), 2012

р. його було поповнено на 4,4 тис. книг, бібліотеками міста було обслужено 47,4 тис. читачів. Для оперативного розкриття фондів та інформаційного забезпечення користувачів у Чернівцях сформовано електронний каталог книжкового фонду центральної бібліотечної системи міста.

Загалом, у Чернівецькій області продовжується зменшення книжкового фонду за рахунок списування зношеної та застарілої літератури. Однак відсоток оновлення хоча й має тенденцію до зростання (на 01. 01 2012 р. становив 1,4%), але не задовольняє попит. Найвищий даний показник у Сторожинецькій ЦРБ (3%) та обласних бібліотеках (2-2,3%), найнижчий – у Глибоцькій, Герцаївській та Путильській ЦРБ (по 0,7%). Розширюється та вдосконалюється мережа комп'ютерних послуг при наданні інформації користувачам бібліотек. Досить повільними темпами здійснюється комп'ютеризація бібліотечних закладів та підключення до мережі Інтернет в адміністративних районах області, що є наслідком відсутності цифрового телефонного зв'язку.

Невід'ємною складовою культури є *театри та концертні організації*. У Чернівецькій області нараховується 3 професійних театри, 1 концертна організація. До перших належать музично-драматичний, дитячий та юного глядача і ляльковий. Кількість відвідувань театрів за 2011 р. складала 79,2 тис. осіб, а концертних організацій – 99,4 тис. осіб [2].

Вагоме значення у культурно-виховній роботі населення належить *музеям*, де на високому рівні проводиться виставкова діяльність. Загалом розрізняють музеї трьох основних типів: науково-освітні, науково-дослідні та навчальні. За своїм профілем музеї поділяються на такі види: історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні, галузеві тощо.

На території Чернівецької області діють 164 музеї, серед них 64 – у містах та містечках, 100 – у сільській місцевості [1]. Найбільша кількість зосереджена в обласному центрі – 24 заклади. Значна кількість музеїв розташована у ЗНЗ та створена на кошти та з ініціативи даних закладів – це переважно історичні, історико-меморіальні, етнографічні та краєзнавчі музеї. Інформація експонатів використовується при вивченні низки навчальних дисциплін ЗНЗ (історії, освіти регіону, краєзнавства та інших), спричиняючи поглибленню, розширенню та отриманню нових знань з розвитку відповідної галузі рідного краю, вихованню шанобливого ставлення до надбань культури українського народу. Такі музеї належать до навчальних. До науково-дослідних та науково-освітніх музеїв можемо віднести краєзнавчий,

української діаспори, архітектури та побуту та інші. Серед районів області безперечним лідером за кількісними показниками музеїв є Заставнівський (22), наступні позиції посідають Хотинський (15), Путильський та Кіцманський (по 13) (див. рис. 1).

Заклади культури клубного типу – самостійні організації, що діють з метою створення умов для самодіяльної творчості, формування громадської думки, духовного розвитку, задоволення культурних потреб і організації відпочинку населення. До клубних закладів можуть бути віднесені культурно-дозвіллєві об'єкти, які: а) функціонують за адміністративно-територіальною ознакою і мають універсально-комплексний характер діяльності; б) зорієнтовані на культурні інтереси певних професійних, національних, вікових та інших соціально-демографічних категорій населення; в) суміщають свою основну функціональну діяльність з роботою, притаманною культурно-освітнім, культурно-побутовим, фізкультурно-оздоровчим закладам і організаціям [4].

Культурно-мистецьку діяльність в Чернівецькій області здійснюють 393 заклади клубного типу загальною місткістю 101 тис. місць, серед яких 38 закладів у міських поселеннях (9766 місць або 9,7% від загальної кількості) та 355 у сільській місцевості (91093 місць – 90,2% від загальної кількості). Найбільша кількість закладів клубного типу в Кіцманському та Сторожинецькому районах – по 44, у Заставнівському – 36. Усі заклади культури клубного типу, відповідно до функціональної структури та спектра послуг, поділяють на клуби, будинки культури, будинки народної творчості та дозвілля, будинки дозвілля молоді та дітей, центри дозвілля, будинки фольклору і національних культур та народні доми. Всі вище перелічені типи закладів представлені в Чернівецькій області.

Зауважимо, що мережа клубних закладів з кожним роком скорочується. Так, за період з 2000 по 2011 рр. їх кількість зменшилася на 10 одиниць. На базі клубних закладів Чернівецької області функціонує 3161 клубне формування (39780 учасників), з них 2776 аматорських колективів, 331 любительських об'єднань та клубів за інтересами.

Дозвілля мешканців обласного центру забезпечують 18 клубних установ, в яких діє 59 любительських об'єднань і клубів за інтересами, 6 фізкультурно-оздоровчих гуртків та 119 колективів художньої творчості, займається понад 3 тисячі учасників. Серед них 24 аматорських колективів носять звання «народний» та «зразковий», 6 – оркестрових та інструментальних, 8 – вокально-хорових, 4 – хореографічних, 5 – театральних та 1 – фольклорний.

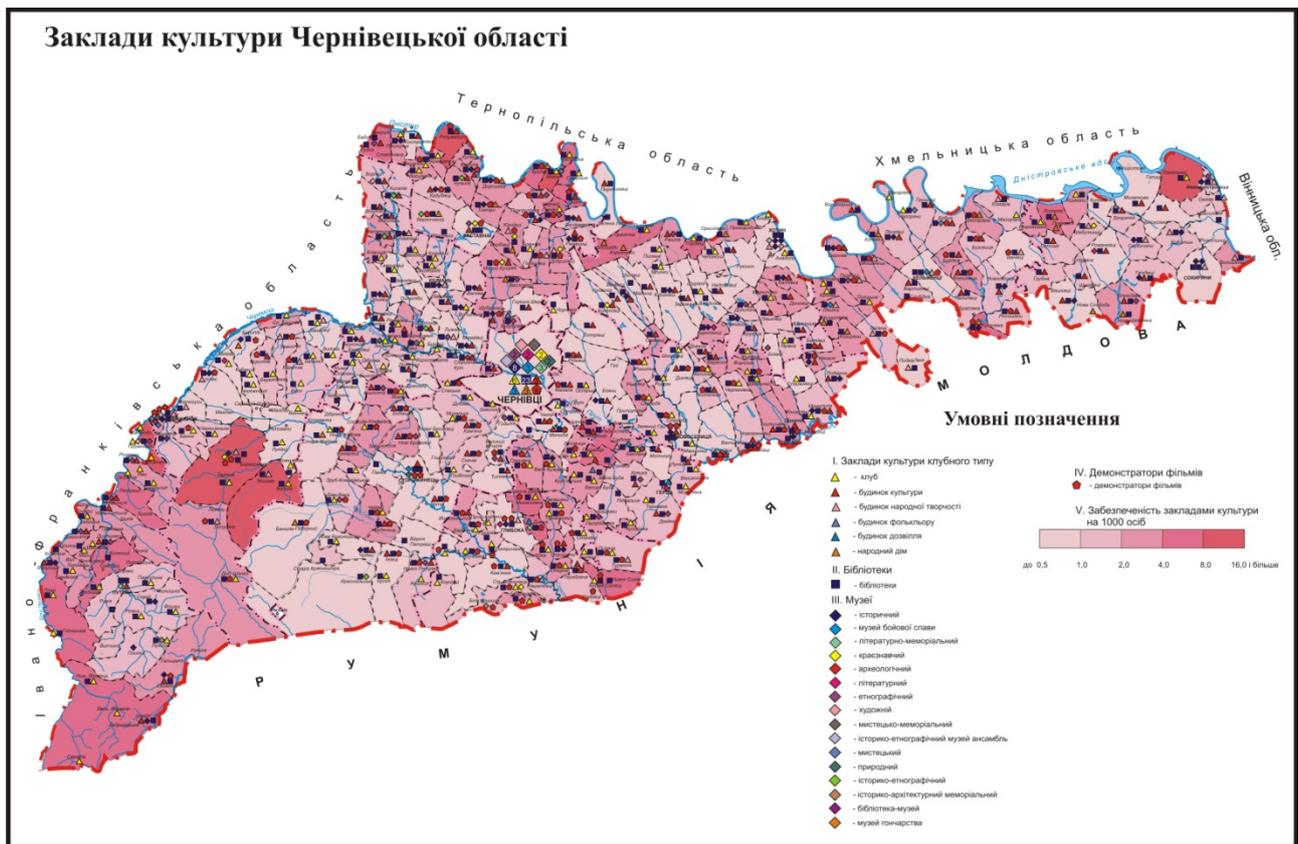

Рис. 1. Заклади культури Чернівецької області

У сільській місцевості функціонують демонстратори фільмів, які діють на базі закладів культури клубного типу. На початку 90-х років у п'яти адміністративних районах повністю ліквідовано дані об'єкти у зв'язку з нерентабельністю. У м. Чернівці діє 4 кінотеатри – 2 з яких - приватної форми власності. Упродовж 2012 р. кінотеатри міста обслужили 179,3 тис. глядачів та продемонстрували 8535 кіносеансів.

Для характеристики територіальної розосередженості закладів культури адміністративних районів Чернівецької області розраховано коефіцієнт локалізації та коефіцієнт територіальної концентрації.

Розрахунок коефіцієнта локалізації пропонуємо визначити:

$$K_{л} = \frac{p \times N}{P \times n}$$

де $K_{л}$ - коефіцієнт локалізації закладів культури; p – кількість закладів у районі; N – кількість закладів у області; n – чисельність населення району; N – чисельність населення області.

У випадку, коли $K_{л} < 1$ правомірно констатувати про низький рівень локалізації закладів культури; $K_{л}$ близький до 1 – середній рівень локалізації; $K_{л} > 1$ – високий рівень локалізації.

У зв'язку з наявністю великої кількості простих показників інтегральний показник рівня розвитку культури має можливість приховати недостатній рівень розвитку окремих компонентів сфери внаслідок псевдокомпенсації через високі рівні розвитку інших. Тому пропонуємо розрахувати інтегральний показник коефіцієнта локалізації за формулою [4]:

$$IK_{л} = (K_{л1} + K_{л2} + K_{л3} + K_{л4} + K_{л5})$$

де $IK_{л}$ - інтегральний коефіцієнт локалізації закладів культури;

$K_{л1}$ – коефіцієнт бібліотек; $K_{л2}$ – коефіцієнт локалізації закладів клубного типу; $K_{л3}$; $K_{л4}$ – коефіцієнт локалізації музеїв; $K_{л5}$ – коефіцієнт локалізації демонстраторів фільмів.

Проведені розрахунки свідчать про високий рівень локалізації закладів культури у м. Чернівці, Заставнівському, Кельменецькому, Вишняцькому та Путильському районах. Середній рівень у Герцаївському та Глибоцькому районах. Низький рівень у Хотинському, Сторожинецькому, Сокирянському, Новоселицькому, Кіцманському районах та м. Новодністровськ. Пересічно-обласний показник коефіцієнта локалізації дорівнює 1, що вважається оптимальним (табл. 1).

Коефіцієнт локалізації та коефіцієнт територіальної концентрації закладів культури Чернівецької області станом на 1.01.13.

Адміністративно-територіальні одиниці	Коефіцієнт локалізації						Коефіцієнт територіальної концентрації					
	Бібліотеки	Заклади культури клубного типу	Музеї	Театри	Демонстратори фільмів		Бібліотеки	Заклади культури клубного типу	Музеї	Театри	Демонстратори фільмів	
Чернівецька область	1,2	1,3	1,2	0,3	1,0	1	1,3	1,2	2,7	4,0	0,9	2,0
м Чернівці	0,2	0,2	0,5	3,7	0,8	5,4	2,9	2,4	7,8	52,9	1,3	13,5
м Новодністровськ	0,19	0,22	1,1	-	-	0,3	2,8	2,9	18	0	0	4,7
райони												
Вижницький	1,3	1,3	1,2	-	2,0	1,2	0,8	0,8	0,6	0	1,6	0,8
Герцаївський	1,7	1,6	1,2	-	-	0,9	1,6	1,5	0,5	0	0	0,7
Глибоцький	1,1	1,1	0,5	-	2,9	1,1	1,1	1,1	0,5	0	2,3	1
Заставнівський	1,6	1,6	2,9	-	2,9	1,8	1,2	1	1,8	0	1,7	1,1
Кельменецький	1,6	1,7	1,1	-	1,9	1,3	0,9	1	0,6	0	1,7	0,8
Кіцманський	1,3	1,4	1	-	0,08	0,8	1,5	1	1	0	0,1	0,7
Новоселицький	1,1	0,9	0,5	-	1,3	0,8	1,1	0,9	1,8	0	0,08	0,8
Путиньський	2,4	3,1	2,8	-	-	1,7	0,6	0,8	0,7	0	0	0,4
Сокрянський	1,2	1,2	1,2	-	-	0,7	0,7	0,7	0,3	0	0	0,3
Сторожинецький	1,1	1,1	0,6	-	1,8	0,7	0,9	0,8	0,5	0	2,8	1
Хотинський	1,2	1,2	1,3	-	-	0,7	1	0,9	1	0	0	0,6

Для з'ясування відповідності територіального розміщення закладів культури потребам населення пропонуємо розрахувати коефіцієнт територіальної концентрації за формулою [4]:

$$K_{tk} = \frac{p \times S}{P \times s}; \text{ де } K_{tk} - \text{ коефіцієнт територіальної концентрації закладів; } p - \text{ кількість закладів адміністративного району; } S - \text{ площа області; } P - \text{ кількість закладів області; } s - \text{ площа району.}$$

При $K_{tk} < 1$ можемо говорити про низьку концентрацію закладів культури; якщо K_{tk} *наближений до 1* – йдеться про оптимальне співвідношення досліджуваного показника; коли $K_{tk} > 1$ – спостерігається висока концентрація закладів на відповідній території. Для уникнення диспропорцій даного показника також необхідно

розрахувати інтегральний коефіцієнт територіальної концентрації.

Високий рівень характерний для м. Чернівці та м. Новодністровськ, що й дозволяє пересічно-обласному показнику посісти такий високий рівень. Оптимальний рівень концентрації у Глибоцькому, Заставнівському та Сторожинецькому районах. Решта мають низький рівень.

Висновок. Отже, аналізуючи показники локалізації та територіальної концентрації основних компонентів закладів культури, констатуємо досить високий рівень розвитку даної сфери загалом. Однак у розрізі адміністративних районів спостерігаються суттєві відмінності, що знаходить пояснення в географічному положенні, особливостях системи розселення, демографічній ситуації тощо. Негативні ж тенденції щодо розвитку закладів культури зумовлені перш за все недо-

статністю фінансування, а в деяких випадках - повною його відсутністю, повільним розвитком електронних систем і зрештою, частковою зміною моральних принципів підрастаючого покоління. Суспільно-географічна характеристика елементів компонентної структури системи культури свідчить про такі тенденції: зменшення кількості бібліотек та зuboжіння бібліотечного фонду; закриття закладів клубного типу та ліквідація демонстраторів фільмів у сільській місцевості та інше.

Список літератури

1. Антонюк-Гавришук Є. Музеї Буковини. – Чернівці : Букрек, 2007. – 192 с.
2. Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту в області : стат. бюл. / Головне управління статистики у Чернівецькій області. – Чернівці, 2011 – 16 с.
3. Закон України “Про Концепцію державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки“ від 3 березня 2005 року, № 2460-IV// Уряд. кур’єр. – 2005. – 19 квіт. – С. 13.
4. Корнус О.Г. Сфера обслуговування населення Сумської області: суспільно-географічні аспекти: монографія / Корнус О.Г., Немець К.А., Немець Л.М., Корнус А.О. – Харків – Суми. – 2009. – 228 с.

Заячук О. Современное состояние и особенности территориальной организации культуры Черновицкой области.

Проанализирована компонентная структура заведений сферы культуры, современное состояние и пространственные проблемы. Охарактеризованы сети библиотек, заведений культуры клубного типа, музеев, кинотеатров и кинозалов, и тому подобное. Рассмотрены основные функции заведений культуры и территориальные отличия в их функционировании. Рассчитан коэффициент локализации и коэффициент концентрации заведений культуры Черновицкой области, и осуществлена типизация административных районов по данным показателям. Обнаружены тенденции развития системы культуры Черновицкой области: негативного характера – уменьшение количества заведений, неудовлетворительная техническая оснастка – недостаточное финансирование.

Ключевые слова: сфера культуры, территориальная организация сферы культуры, культурно-образовательные, культурно-воспитательные и культурно-развлекательные заведения.

Zayachuk O. Cultural institutions the Chernivtsi oblast: present-day state and peculiarities of territorial organization.

Components structure of cultural institutions, their (institutions) present-day state and spatial problems are analyzed. The net of libraries, club-type cultural institutions, museums, cinemas, movie halls, etc is characterized. Basic functions of cultural institutions and territorial differences in said institutions functioning are considered. Coefficients of localization and concentration for cultural institutions in the Chernivtsi Oblast are calculated and corresponding typification of administrative rayons is carried out. Negative trends in the development of the system of culture in the Chernivtsi Oblast are disclosed, namely: institutions decrease – unsatisfactory technical equipment – insufficient financing.

Key words: sphere of culture, territorial organization of the sphere of culture, cultural-educational, cultural-educative and cultural-entertaining institutions.